

Wyrok z dnia 21 lutego 2002 r., IV CKN 793/00

Odsetki za opóźnienie od odszkodowania dochodzonego na podstawie art. 298 k.h. należą się od chwili wymagalności ustalonej zgodnie z art. 455 k.c.

Sędzia SN Kazimierz Zawada (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Mirosław Bączyk

Sędzia SN Iwona Koper

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w B. przeciwko Grażynie W. i Jerzemu W. o zapłatę, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 21 lutego 2002 r. na rozprawie kasacji pozwanych od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 29 stycznia 1999 r.

uchylił zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację pozwanych od wyroku Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy z dnia 3 kwietnia 1998 r., w zakresie obejmującym orzeczenie o odsetkach ustawowych oraz rozstrzygającym o kosztach postępowania za drugą instancję, i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Skarb Państwa, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w B. wniósł o zasądzenie od Grażyny W. i Jerzego W., członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością „P.” w B.B., kwoty 79 094, 07 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 15 maja 1991 r. Podstawę prawną żądania stanowił art. 298 k.h. Wymieniona kwota obejmowała składki na ubezpieczenie społeczne za okres od dnia 1 kwietnia 1991 r. do dnia 31 października 1992 r., których spółka „P.” nie uiściła, i których nie można było od niej wyegzekwować. Upadłość spółki „P.” została ogłoszona dnia 29 czerwca 1992 r. na wniosek zarządu złożony dnia 7 kwietnia 1992 r.

Pismem z dnia 2 lutego 1998 r. strona powodowa ograniczyła żądanie do kwoty 72 631, 58 zł, obejmującej niezapłacone przez spółkę „P.” składki na ubezpieczenie społeczne za okres od dnia 1 kwietnia 1991 r. do dnia 29 czerwca 1992 r. z odsetkami.

Wyrokiem z dnia 3 kwietnia 1998 r. Sąd Wojewódzki w Bydgoszczy zasądził od pozwanych kwotę 72 631, 58 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 15 maja 1991 r. do dnia zapłaty. Kwotę tę Sąd Wojewódzki ustalił na podstawie dokumentów znajdujących się w aktach sprawy o sygn. Ns Rej.U. (...), obejmujących, między innymi, stanowiący tytuł wykonawczy wykaz zaległości za okres od dnia 1 kwietnia 1991 r. do maja 1992 r. na kwotę 712 084 600 zł sprzed denominacji (należność główna) i kwotę 334 350 000 zł sprzed denominacji (odsetki za zwłokę).

Zdaniem Sądu Wojewódzkiego, pozwani nie złożyli wniosku o ogłoszenie upadłości we właściwym czasie, gdyż wniosek ten powinien być złożony już w pierwszym kwartale 1991 r. Wystąpienie przez pozwanych o ogłoszenie upadłości w dniu 7 kwietnia 1992 r. było spóźnione co najmniej o rok.

Apelację pozwanych od wyroku Sądu Wojewódzkiego Sąd Apelacyjny uwzględnił jedynie częściowo, zmieniając wyrok Sądu Wojewódzkiego w ten sposób, że zasądzoną tym wyrokiem kwotę 72 631, 58 zł obniżył do 60 504, 82 zł. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, pozwani powinni odpowiadać tylko za składki niezapłacone w okresie do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki „P.”, nie powinni natomiast odpowiadać za składki niezapłacone po dniu złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, którymi Sąd Wojewódzki także ich obciążył.

W skardze kasacyjnej pozwani zarzucili naruszenie art. 298 k.h., art. 2 i 5 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm. – dalej "Pr.upadł."), art. 476 i 481 k.c. oraz § 14 pkt 9 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego (jedn. tekst Dz.U. z 1993 r. Nr 68, poz. 330 ze zm. – dalej "rozp. z 1990 r."), a także art. 361 § 1 i art. 233 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przesłankami odpowiedzialności ustanowionej w art. 298 k.h. (a obecnie w art. 299 k.s.h.), których ciężar dowodu spoczywa na wierzycielu spółki, są: istnienie w

czasie, kiedy dana osoba była członkiem zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, określonego zobowiązania tej spółki, stwierdzonego w tym czasie lub później tytułem egzekucyjnym (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 1999 r., III CZP 10/99, OSNC 1999, nr 12, poz. 203 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 1999 r., II CKN 608/98, OSNC 2000, nr 4, poz. 67), oraz bezskuteczność egzekucji tego zobowiązania przeciwko spółce. Pozwanego członka zarządu obciąża natomiast, jeżeli chce się uwolnić od tej odpowiedzialności, ciężar dowodu zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości lub wszczęcie postępowania układowego we właściwym czasie (czy też nieistnienia w ogóle podstaw do zgłoszenia takiego wniosku w okresie pełnienia funkcji członka zarządu) albo niezawinienia niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości lub wszczęcie postępowania układowego bądź nieponiesienia przez wierzyciela szkody wskutek spóźnionego złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości lub wszczęcie postępowania układowego.

Według utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego, przewidziana w art. 298 k.h. odpowiedzialność członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością obejmowała do czasu wejścia w życie art. 116 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 ze zm.) oraz art. 31 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) nie tylko przypadki bezskutecznej egzekucji przeciwko spółce zobowiązań cywilnoprawnych w rozumieniu art. 353 k.c., ale także przypadki bezskutecznej egzekucji przeciwko spółce – mających publicznoprawny charakter – zobowiązań podatkowych oraz należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 1999 r., I CKN 1147/97, OSP 2000, nr 4, poz. 65 i powołane tam orzeczenia).

Przeważający w orzecznictwie pogląd ujmuje odpowiedzialność, o której mowa w art. 298 k.h., a obecnie w art. 299 k.s.h., jako odpowiedzialność odszkodowawczą (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 4 lipca 1997 r., III CZP 24/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 165 i cytowane tam orzeczenia oraz uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 1999 r., III CZP 10/99). Do tego nurtu orzecznictwa należy też zaliczyć uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2001 r., III CZP 69/01 (OSNC 2002, nr 10, poz. 118). Wyrażone w niej zapatrywanie, że członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nie może bronić się zarzutem przedawnienia roszczenia, którego egzekucja przeciwko spółce okazała się

bezskuteczna, jest nie do pogodzenia ze stanowiskiem identyfikującym odpowiedzialność, o której mowa w art. 298 k.h., z przypisaniem członkowi zarządu zobowiązania do spełnienia niewyegzekwowanego świadczenia. Harmonizuje natomiast z założeniem o odszkodowawczym charakterze odpowiedzialności członka zarządu spółki. (...)

Skarga kasacyjna w zakresie, w jakim skarżący, powołując się na naruszenie art. 298 k.h., art. 2 i 5 Pr.upadł. oraz art. 361 § 1 i art. 233 § 1 k.p.c., kwestionują w ogóle odpowiedzialność pozwanych, nie ma usprawiedliwionych podstaw. Jej uzasadnienie w tej części stanowi gołosłowną polemikę z ustaleniami i ocenami Sądu Apelacyjnego. Dotyczy to także kwestii związku przyczynowego, jeśli przyjąć, że skarżącym w istocie chodziło o art. 361 § 1 k.c.

Trafny jest natomiast zarzut naruszenia przez Sąd Apelacyjny art. 481 k.c. wskutek utrzymania w mocy wyroku Sądu Wojewódzkiego w części dotyczącej zasądzonych odsetek.

Na szkodę strony powodowej składały się niewyegzekwowane od zarządzanej przez pozwanych spółki składki na ubezpieczenie społeczne oraz odsetki za zwłokę w nieuiszczeniu tych składek w terminie. Zgodnie z § 14 rozp. z 1990 r., zarządzana przez pozwanych spółka powinna uiścić składkę na ubezpieczenie społeczne za dany miesiąc do 15 dnia następnego miesiąca, stosownie zaś do § 10 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 31 grudnia 1989 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o zobowiązaniach podatkowych (Dz.U. z 1990 r. Nr 1, poz. 4 ze zm.) w związku z § 1 pkt 12 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 lutego 1989 r. w sprawie rozciągnięcia przepisów ustawy o zobowiązaniach podatkowych na niektóre rodzaje świadczeń pieniężnych oraz określenia właściwości organów podatkowych w zakresie umarzania zaległości podatkowych (Dz.U. nr 6, poz. 40 ze zm.), w razie uchybienia temu terminowi, należały się odsetki w wysokości 2,3% sumy składki za każdy dzień zwłoki, pobierane, w myśl § 11 rozp. z 1990 r., od dnia następnego po upływie ustalonego terminu do dnia zapłaty włącznie. Strona powodowa nie wyegzekwowała od zarządzanej przez pozwanych spółki na podstawie wystawionych przeciwko niej tytułów wykonawczych składek i odsetek za zwłokę za objęty pozewem okres od dnia 1 kwietnia 1991 r. do dnia 29 czerwca 1992 r. Suma tych składek wynosiła 72 631, 58 zł, a suma odsetek za zwłokę – 33 435 zł. Obie te sumy łącznie wyznaczały wysokość szkody strony powodowej podlegającej naprawieniu na podstawie art.

298 k.h. Stanowisko Sądu Apelacyjnego, uznające dzień złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki „P.” za granicę czasową odpowiedzialności pozwanych, nie jest trafne (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 października 1998 r., III CKN 650/97, OSNC 1999, nr 3, poz. 64). Kwestia ta jednak musi być w dalszych rozważaniach pominięta wobec niezaskarżenia wyroku Sądu Apelacyjnego przez stronę powodową.

Od kwoty odszkodowania obejmującego niewyegzekwowane składki na ubezpieczenie społeczne i odsetki za zwłokę w zapłacie tych składek mogą być, stosownie do art. 481 k.c., dochodzone odsetki za opóźnienie, tj. od dnia wymagalności tego odszkodowania. Zgodnie z ogólnym uregulowaniem przewidzianym w art. 455 k.c., wynikające z art. 298 k.h. roszczenie odszkodowawcze staje się wymagalne niezwłocznie po wezwaniu członka zarządu do zapłaty sumy zobowiązania, którego egzekucja przeciwko spółce okazała się bezskuteczna.

Odsetek przysługujących na podstawie art. 481 k.c. nie można, rzecz jasna, utożsamiać z odsetkami za zwłokę w nieterminowym uiszczeniu składki na ubezpieczenie społeczne, o których była wcześniej mowa, jednakże strony i Sądy, które dotychczas sprawę rozpoznawały, miały trudności z oddzieleniem obu instytucji. Strona powodowa, domagając się zasądzenia od pozwanych określonej kwoty, sprecyzowanej najpierw w pozwie, a później w piśmie z dnia 2 lutego 1998 r., „z odsetkami”, prawdopodobnie miała na względzie odsetki za zwłokę w uiszczeniu tych składek. Przemawia za tym określenie kwotowo przez stronę powodową jedynie równowartości niezapłaconych składek oraz domaganie się zapłaty odsetek od dnia 15 maja 1991 r., tj. od dnia, do którego powinna być zapłacona składka za kwiecień 1991 r., pierwszy miesiąc zalegania przez spółkę „P.” w zapłacie składek. Tak rozumiane żądanie zapłaty odsetek nie mogło być uwzględnione, zgodnie bowiem z art. 359 § 2 i § 3 oraz art. 481 § 2 k.c., w stosunkach cywilnoprawnych należą się odsetki ustawowe w rozumieniu tych przepisów. Niewyegzekwowane odsetki za zwłokę w zapłacie składek na ubezpieczenie społeczne mogłyby być – jak wyżej wyjaśniono – objęte jedynie odszkodowaniem dochodzonym na podstawie art. 298 k.h., lecz wtedy powinno się je zsumować i wyrazić kwotowo. Wobec niespełnienia w sprawie tego wymagania, wynikającego z art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c., zasądzenie na rzecz strony powodowej

odszkodowania obejmującego odsetki za zwłokę w niezapłaceniu składek stanowiłoby wyjście ponad żądanie i tym samym naruszenie art. 321 § 1 k.p.c.

W tej sytuacji wniosek strony powodowej o zasądzenie odsetek może być rozumiany jedynie jako domaganie się odsetek ustawowych za opóźnienie od kwoty objętej powództwem (art. 481 k.c.). W konsekwencji, odsetki za opóźnienie od zasądzonej od pozwanych przez Sąd Apelacyjny kwoty 60 504, 82 zł powinny być określone w sposób odpowiadający art. 481 k.c. O tym, od kiedy one się należą, powinna więc rozstrzygać – ustalona zgodnie z art. 455 k.c. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2000 r., II CKN 725/98, OSNC 2000, nr 9, poz. 158) – chwila wymagalności dochodzonego na podstawie art. 298 k.h. odszkodowania, a nie chwila wymagalności jednej ze składek na ubezpieczenie społeczne, których niewyegzekwowanie od spółki „P.” spowodowało wyrządzenie szkody stronie powodowej.

Łączenie w skardze kasacyjnej art. 481 z art. 476 k.c., dotyczącym zwłoki, jest wynikiem nieporozumienia, ponieważ, jak wyraźnie wynika z art. 481 § 1 k.c., odsetki za czas opóźnienia należą się, choćby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi.

Z przedstawionych przyczyn orzeczono, jak w sentencji (art. 393¹³ § 1 k.p.c.).